

Þriðjudaginn 20. desember 1988.

Nr. 210/1988. **Protabú Hafskips hf.**

(Jóhann Nielsson hrl.)

gegn

Tækja-Tækni hf.

(Guðmundur Jónsson hdl.)

Hlutfjáráukning. Tómlæti. Gjaldþrotaskipti. Sératkvæði.

Dómur Hæstaréttar.

Mál þetta dæma hæstaréttardómararnir Guðmundur Jónsson, Guðmundur Skaftason, Guðrún Erlendsdóttir, Hrafn Bragason og Haraldur Henrysson, settur hæstaréttardómari.

Áfrýjandi skaut máli þessu til Hæstaréttar með stefnu 11. júlí 1988, en úrskurður skiptaréttar Reykjavíkur er uppkveðinn 27. maí 1988.

Dómkröfur áfrýjanda eru þær, að hinum áfrýjaða úrskurði verði hrundið og breytt á þá leið að öllum kröfum stefnda, eins og þær eru settar fram í greinargerð hans fyrir skiptarétti Reykjavíkur, verði hafnað. Þá gerir hann kröfu til að stefnda verði gert að greiða honum málskostnað í skiptarétti og fyrir Hæstarétti.

Dómkröfur stefnda eru þær að hinn áfrýjaði úrskurður verði staðfestur og áfrýjanda gert að greiða honum málskostnað fyrir Hæstarétti.

Málavöxtum er lýst í úrskurði skiptaréttar. Fallast ber á þá úrlausn hans að áskrift nýrra hluta hafi ekki farið fram að öllu leyti samkvæmt ákvæðum V. kafla laga um hlutafélög nr. 32/1978, en eins og í úrskurðinum greinir getur stefndi ekki nú borið fyrir sig að áskriftin sé óskuldbindandi af þessum ástæðum.

Forsvarsmenn stefnda, sem er innflutningsfyrirtæki, sóttu hlutfafafund í Hafskipi hf. 9. febrúar 1985 fyrir hönd Bílaleigunnar hf., Smiðjuvegi 36, Kópavogi, sem þá átti hlut í félaginu. Þeir skrifuðu Tækja-Tækni hf. fyrir nýjum hlut eftir fundinn og gengu frá greiðslu hans 5. júní 1985, eins og nánar er greint í hinum áfrýjaða úrskurði. Þeim gat ekki dulist hvernig staðið var að söfnun hlutfjárloforða. Í ársskýrslu til aðalfundar, sem haldinn var 7. júní 1985, var hlutfjáráukningunni talið náð og samkvæmt fundargerð var reiknað með nýja hlutafénu og mætt fyrir nýju hlutina á fundin-

um, enda þótt hlutafjárukningin væri ekki tilkynnt til hlutafélagskrár, sbr. 2. mgr. 34. gr. laga nr. 32/1978, fyrr en 20. júní s.á. Samkvæmt 3. mgr. 30. gr. laga nr. 32/1978 hefði hlutafjárukningin ekki átt að ganga í gildi fyrr en við skráningu. Miða verður þannig við að stjórn Hafskips hf. hafi samþykkt hlutafjárukninguna fyrir aðalfundinn. Ómótmælt er að framkvæmdastjóri stefnda sótti aðalfundinn 7. júní 1985 sem fullgildur hluthafi. Hann mátti þá gera sér grein fyrir því að stjórn Hafskips hf. reiknaði í verki með því að hlutafjárukningunni væri náð og hagaði málum sínum gagnvart hluthöfum og lánardrottnum í samræmi við það. Gagnvart stefnda skiptir þannig ekki máli að tilkynningin um hlutafjárhækkunina var ekki birt lögum samkvæmt fyrr en 21. ágúst 1985. Hafskip hf. fékk greiðslustöðvun 18. nóvember 1985 og var lýst gjaldþrota 6. desember s.á.

Framkvæmdastjóri stefnda ritaði Hafskipi hf. bréf dags. 4. desember 1985 þar sem hann kveðst rifta hlutafjárloforði vegna brostinna forsendna fyrir hlutafjárukningunni. Óskaði hann eftir því að fá afhent aftur skuldabréf og gámagrindur, sem voru greiðsla hans fyrir aukið hlutafé. Þann 12. s.m. ritaði hann skiptaráðendum þrotabús Hafskips hf. bréf þar sem hann kveðst ítreka kröfu sína, þar sem fyrir löngu sé komið í ljós að hluthafar félagsins hafi verið blekkir varðandi fjárhag og bjartar framtíðarhorfur félagsins. Lögmaður stefnda ítrekaði síðan enn kröfur stefnda með ódagsettu bréfi í janúar 1986 til skiptaráðenda. Þar er riftunin og endurgreiðslan studd þeim rökum að stjórn Hafskips hf. hafi ekki staðið að hlutafjárútboðinu 9. febrúar 1985 með þeim hætti sem V. kafli laga nr. 32/1978 geri ráð fyrir. Í öðru lagi að samningur hans um hlutaféð hafi verið svo sérstaks eðlis að hann þurfi ekki að sæta því að þrotabúið komi í stað hins upphaflega samningsaðila og í þriðja lagi er tekið undir ástæður þær sem framkvæmdastjóri stefnda nefndi í brefinu 12. desember 1985 um að hluthafar hafi beinlínis verið blekkir. Loks óskar lögmaðurinn eftir rökstuddum úrskurði skiptaréttar verði kröfunni hafnað. Það er hins vegar ekki fyrr en við munnlegan flutning málsins fyrri hluta árs 1988 að stefndi ber fyrir sig að of litið hlutafé hafi safnast. Miða verður þannig við að stefndi hafi fyrst gert kröfu um riftun fyrir dómi í bréfi til skiptaréttar dags. 12. desember 1985. Samkvæmt því bréfi

telur framkvæmdastjóri stefnda þá þar taldar riftunarástæður hans löngu komnar í ljós.

Kröfur stefnda hér fyrir dómi eru eingöngu byggðar á því að hann eigi rétt á riftun. Þegar virtir eru hagsmunir lánardrottna Hafskips hf., sem hlutu að treysta á þessa miklu hlutafjárauðningu, verður að telja að stefndi hafi orðið að koma fram með riftunarkröfu sína án ástæðulauss dráttar. Með hliðsjón af 6. mgr. 148. gr. laga nr. 32/1978, sbr. 3. mgr. 149. gr. sömu laga, geti hann ekki meira en sex mánuðum eftir aðalfund 7. júní 1985, og eftir að félagið hefur gengið í gegnum greiðslustöðvun og verið gefið upp til gjaldþrots, gert þá kröfu í gjaldþrotabúið að hlutafjárloforði hans verði rift. Ekki þykir eins og hér stendur á skipta máli hverjar ástæður hann ber fyrir riftuninni. Af þessu leiðir að hinum áfrýjaða úrskurði er hrundið og skal áfrýjandi sýkn af kröfum stefnda í máli þessu.

Hvor aðili skal bera sinn kostnað af málinu.

D ó m s o r ð:

Hinum áfrýjaða úrskurði er hrundið og skal áfrýjandi, protabú Hafskips hf., vera sýkn af öllum kröfum stefnda, Tækja-Tækni hf., í máli þessu.

Hvor aðili skal bera sinn kostnað af máli þessu.

S é r a t k v æ ð i

Guðrúnar Erlendsdóttur hæstaréttardómara.

Ég er sammála atkvæði meirihluta dómenda um það, að stefndi geti ekki nú borið fyrir sig, að áskrift nýrra hluta sé óskuldbindandi sökum þess, að hún hafi ekki farið fram að öllu leyti samkvæmt ákvæðum V. kafla laga um hlutafélög nr. 32/1978. Þá er ég einnig sammála atkvæði meirihluta dómenda um það, að stefndi hafi mátt gera sér grein fyrir því á aðalfundinum 7. júní 1985, að stjórn Hafskips hf. reiknaði í verki með því, að hlutafjárauðningunni væri náð, þótt ekki væri hún tilkynnt til hlutafélagaskrár fyrr en 20. júní 1985. Getur stefndi því ekki borið fyrir sig 1. mgr. 34. gr. laga nr. 32/1978.

Eins og lýst er í hinum áfrýjaða úrskurði sótti stefndi hluthafafund Hafskips hf. 9. febrúar 1985. Eftir þann fund ákvað stefndi

að skrá sig fyrir hlutafé í félaginu og gekk frá greiðslu þess 5. júní 1985. Kveðst stefndi hafa tekið ákvörðun um kaup á hlutafénu eftir að hafa hlustað á skýrslu stjórnar Hafskips hf., sem flutt var á fundinum. Þar kom fram, að samkvæmt fyrirbyggjandi áætlunum benti flest til þess, að tap félagsins árið 1984 hafi orðið 50-60 milljónir króna, en mikillar bjartsýni gætti í sambandi við Trans-Atlantic siglingar félagsins, sem hófust 15. október 1984, og var sagt að veltan vegna þessara flutninga væri um 240 milljónir króna frá 15. október til 31. desember 1984 og hagnaður þann tíma áætlaður nálægt 10%. Einnig kom fram í skýrslunni, að meginniðurstöðutölur rekstraráætlunar fyrir árið 1985 gerðu ráð fyrir góðum hagnaði af rekstri félagsins í heild.

Á aðalfundi félagsins 7. júní 1985, sem stefndi sótti einnig, kom fram, að tap Hafskips hf. árið 1984 hafi numið 95 milljónum króna í stað 50-60 milljóna króna, sem áætlað hafði verið á hluthafafundinum 9. febrúar s.á. Þrátt fyrir þetta taldi stjórnarformaður félagsins fulla ástæðu til bjartsýni, þar sem Trans-Atlantic siglingar félagsins virtust lofa góðu, og forstjóri félagsins taldi líkur á verulegum bata á árinu 1985 miðað við fyrra ár.

Í skýrslu Valdimars Guðnasonar, löggilts endurskoðanda, 3. maí 1986, um reikningsskil Hafskips hf., þ.e. rekstrar- og efnahagsreikning 31. ágúst 1984 og ársreikning 1984 (samstæðureikning) fyrir Hafskip hf. og dótturfélög þess, kemur fram, að við gerð reikningsskilanna hafi verið beitt aðferðum, sem í engu eiga skylt við góðar reikningsskilavenjur, auk þess sem ýmis lagaákvæði er lúta að reikningsskilagerð og áritunum endurskoðanda hafi verið þverbrotnar. Er í því sambandi m.a. bent á, að verulega skorti á, að allar skuldir félagsins komi fram í efnahagsreikningi, og að skip félagsins séu stórlega ofmetin. Í lok skýrslunnar segir svo: „Ekki verður hjá því komist, að lokinni þeirri skoðun sem fram hefur farið, að álykta að þeir aðilar sem staðið hafa að og tekið endanlegar ákvarðanir um ýmsa þætti er að reikningsskilunum lúta hafi vísvitandi viljað fegra niðurstöður þeirra, þannig að lesendur þeirra fengju aðra mynd af rekstri og stöðu félagsins heldur en hún var í reynd.“

Eins og rakið er hér að framan voru upplýsingar þær um hag og afkomu félagsins, sem fram komu í skýrslu stjórnar Hafskips

hf. á hluthafafundinum 9. febrúar 1985, þess valdandi, að stefndi skrifaði sig fyrir hlutafé í félaginu. Þær upplýsingar, sem gefnar voru á aðalfundi Hafskips hf. 7. júní 1985, urðu ekki til þess að veikja trú stefnda á góðri afkomu félagsins árið 1985, og er ekki hægt að ætlast til þess, að almennir hluthafar geti kynnt sér málefni félagsins á sama hátt og stjórnendur þess.

Þegar litið er til skýrslu hins löggilta endurskoðanda og framburða vitna fyrir skiptarétti Reykjavíkur, er ekki unnt að álykta annað en að forsvarsmönnum Hafskips hf. hafi hlotið að vera ljóst, að upplýsingar þær, sem þeir gáfu um fjárhag félagsins á hluthafafundinum 9. febrúar 1985 og aðalfundinum 7. júní s.á., hafi verið rangar og villandi.

Með bréfi 4. desember 1985 til stjórnarformanns Hafskips hf. rifti stefndi samningnum um framlagningu hlutafjár og ítrekaði riftun sína með bréfi til skiptaráðenda 12. s.m. Ekki verður talið, að um slíkt tómlæti hafi verið að ræða hjá stefnda, að það eigi að valda því að hann geti ekki krafist ógildingar hlutafjárloforðs síns.

Samkvæmt framansögðu tel ég, að taka eigi kröfu stefnda til greina og að loforð það, sem hann gaf um áskrift fyrir hlutafé í Hafskipi hf., skuldbindi hann ekki. Tel ég því, að staðfesta beri hinn áfrýjaða úrskurð að niðurstöðu til.

Úrskurður skiptaréttar Reykjavíkur 27. maí 1988.

I.

Mál þetta, sem þingfest var 16. október 1987, var tekið til úrskurðar að loknum munnlegum málflutningi 8. mars 1988. Málið var endurupptekið, munnlega flutt og tekið til úrskurðar að nýju þann 11. maí sl.

Sóknaraðili er Tækja-Tækni hf., nnr. 8959-2267, Smiðjuvegi 44 D, Kópavogi.

Varnaraðili er Þrotabú Hafskips hf., nnr. 3504-0528, Skógarhlíð 6, Reykjavík.

Tildrög málsins eru þau að með bréfi til stjórnarformanns Hafskips hf., dags. 4. desember 1985, rifti sóknaraðili loforði því sem hann hafði gefið Hafskipi hf. um kaup á hlutabréfum í fyrirtækinu í tengslum við hlutafjárútboð er fram fór á vegum félagsins í ársbyrjun 1985. Jafnframt gerði sóknaraðili kröfu um endurgreiðslu á útgefnu skuldabréfi og tveimur gáma-grindum er félaginu höfðu verið afhentar sem greiðsla á hlutafjárloforði

hans. Sóknaðili ítrekaði kröfu sína til skiptaráðenda þrotabús Hafskips hf. með ódagsettu bréfi sem mótttekið var af hálfu búsins 7. janúar 1986. Bústjórar þrotabúsins höfnuðu kröfu sóknaðila og var sú afstaða tilkynnt honum með bréfi dags. 7. apríl 1986. Þessari afstöðu bústjóranna mótmælti sóknaðili bréflega 20. júní 1986.

Á skiptafundi í þrotabúi Hafskips hf. 16. október 1987 var ákveðið að reka um ágreining aðila sérstakt skiptaréttarmál sem þingfest var í skiptarétti Reykjavíkur sama dag. Aðilar málsins hafa skilað greinargerðum.

Í greinargerð sinni gerir sóknaðili eftirtalдар kröfur á hendur varnaraðila.

1. Að viðurkenndur verði réttur hans til að rifta samningi um framlagningu hlutafjár í Hafskipi hf. að fjárhæð kr. 1.930.500,00, sem gengið var frá hinn 5. júní 1985 með afhendingu verðtryggðs skuldabréfs að fjárhæð kr. 500.000,00 útgefnu á nafn Tækja-Tækni hf. með grunnvísitölu 1144 og afhendingu tveggja gámagrinda að verðmæti kr. 1.430.500,00.

2. Að varnaraðila verði gert að afhenda sóknaðila áðurgreint skuldabréf auk þess að endurgreiða af fjármunum búsins sem búskröfu verðmæti gámagrindanna, kr. 1.430.500,00, með 3,75% mánaðarlegum dráttarvöxtum frá 6. desember 1985 til 28. febrúar 1986, en þá með 2,75% drv. frá 1. mars 1986 til 31. mars s.á., en með 2,25% drv. frá 1. apríl s.á. til 28. febrúar 1987, en með 2,5% drv. frá 1. mars til 31. maí s.á., en með 2,80% drv. frá 1. júní til 31. júní s.á., en með 3% drv. frá 1. til 31. júlí s.á., en með 3,40% drv. frá 1. til 31. ágúst s.á., en með 3,50% drv. frá 1. til 30. september s.á., en með 3,60% drv. frá 1. október s.á. til þingfestingardags málsins, þ.e. 16. október 1987, en með dráttarvöxtum samkvæmt 10. gr. sbr. 14. gr. vaxtalaga nr. 25/1987 til greiðsludags.

Þess er krafist að vextir leggist við höfuðstól á 12 mánaða fresti, í fyrsta sinn 6. desember 1986.

3. Til vara krefst sóknaðili þess að varnaraðila verði gert að endurgreiða af fjármunum búsins sem búskröfu kr. 2.014.853,15 með sama upphafstíma vaxta og vaxtafæti og greinir í lið 2.

Við munnlegan málflutning skýrði sóknaðili kröfugerð sína svo, að í riftunarkröfunni fælist krafa um viðurkenningu á því að hann sé óbundinn af lofordi um framlagningu hlutafjár í félaginu.

Þá krefst sóknaðili málskostnaðar að mati réttarins úr hendi varnaraðila og að sérstaklega verði kveðið á um fjárhæð söluskatts af málskostnaði.

Af hálfu varnaraðila er þess krafist að öllum kröfum sóknaðila verði hafnað. Þá verði sóknaðila gert að greiða varnaraðila málskostnað samkvæmt gjaldskrá LMFÍ.

Í nóvember árið 1958 var stofnað í Reykjavík skipafélagið Hafskip hf. Félagið stundaði kaupskipaútgerð allt frá stofnun þess þar til það var tekið til gjaldþrotaskipta þann 6. desember 1985.

Fyrstu tíu starfsár félagsins gekk rekstur þess bærilega en upp úr 1968 fór að halla undan fæti eftir því sem fram kemur í gögnum málsins. Á síðasta áratug var félagið tvívegis endurskipulagt vegna fjárhagsörðugleika.

Árið 1977 mun stjórn félagsins hafa staðið frammi fyrir þeirri spurningu hvort stöðva ætti rekstur þess eða endurskipuleggja hann enda var félagið þá nánast gjaldþrota. Að frumkvæði viðskiptabanka félagsins, Útvegsbanka Íslands, var þá tekin ákvörðun um að freista endurskipulagningar. Í kjölfar þeirrar ákvörðunar voru gerðar margvíslegar breytingar á sem næst öllum sviðum rekstrarins og félaginu sett ný markmið. Meðal forgangsverkefna þá var að fjölga hluthöfum.

Næstu ár á eftir varð mikil breyting á skipastól félagsins enda ljóst að skip þess voru illa samkeppnisfær vegna breyttrar tækni í flutningum á sjó. Þá var aðstaða félagsins í landi bætt verulega og mikil uppbygging átti sér stað í tækjabúnaði þess. Enn fremur tók félagið í sínar hendur hluta umboðsrekstrar síns erlendis með eigin umboðsskrifstofum sem opnaðar voru í sex löndum árin 1982-1984. Samhliða stofnun umboðsskrifstofa hófst athugun á því hvernig hægt væri að víkka út starfsemina. Var þá hugað að flutningamiðlun erlendis og því hvernig Hafskip hf. gæti haslað sér völl með beinni aðild að erlendum flutningum og hvort hægt væri að nota Ísland sem umhleðsluhöfn milli Evrópu og Bandaríkjanna til nýtingar á umframrymi í áætlunarskipum.

Í ársbyrjun 1984 keypti Hafskip hf. bandaríska flutningamiðlunarfyrirtækið Cosmos Shipping Incorp. sem rak skrifstofur í nokkrum borgum Norður-Ameríku. Vegna sívaxandi alþjóðlegra umsvifa voru á árinu 1984 stofnuð dótturfyrirtæki Hafskips hf., þ.e. Hafskip Holding Inc. í Kaupmannahöfn, Hamborg og Rotterdam. Þá stofnaði félagið sama ár Cosmos á Íslandi hf. og Cosmos í Rotterdam hf. í sama tilgangi.

Í framhaldi af þessari þróun var um haustið 1984 hrundið í framkvæmd svonefndum Trans-Atlantík siglingum. Af hálfu félagsins var þetta tilraun til að mæta vaxandi samdrætti í flutningum félagsins enda töldu stjórnendur þess hverfandi líkur á að aukning yrði á hefðbundnum verkefnum. Á stjórnarfundum Hafskips hf. 27. september 1984 er bókað eftir stjórnarformanni, Ragnari Kjartanssyni, að ekki sé talin mikil áhætta því samfara að takast á við þetta Trans-Atlantík verkefni.

Á stjórnarfundum 8. nóvember s.á. gerði forstjórinn, Björgólfur Guðmundsson, stjórninni grein fyrir stöðu Trans-Atlantík flutninganna sem þá voru nýlega hafnir. Taldi hann að mjög góður árangur hefði náðst af þessu

starfi sem gæti orðið féluginu hin mesta lyftistöng. Kemur fram í fundargerðarþók að milljón dollara hagnaðar væri að vænta af þeim flutningum og gæti sá hagnaður komið á móti rekstrartapi félagsins að öðru leyti.

Á stjórnarfundinum 20. desember 1984 var til umræðu rekstrarþróun liðandi árs og framtíðarhorfur félagsins. Formaður stjórnar dró upp dökka mynd af fjárhagsstöðu félagsins. Kvað hann stöðuna mjög tvísýna og eitt-hvað þyrfti að gera án tafar. Skýrði hann stjórnarmönnum frá því að umtalsvert tap væri á rekstri félagsins árið 1984, eiginfjárstaða þess yrði neikvæð um ca 60 milljónir króna um áramótin og veðhæfni félagsins gagnvart viðskiptabanka þess væri þrotin. Hann nefndi sem ástæður erfiðleikanna „taxtahrun, Rainbow-málið, verkfall BSRB, gengisfellingu, stöðu efnahagsmála, stóraukin vanskil, hrun skipaverðs (allt að 50% á erl. markaði á s.l. 2-3 árum) og miklar erl. skuldir félagsins“. Nefndar voru aðgerðir til úrbóta í þessari stöðu, t.d. hagræðing í rekstri, hugsanlegt samstarf við önnur skipafélög, nýtt hlutafjárútbót og líklegur árangur af Trans-Atlantík siglingunum.

Á fundinum kom formaðurinn fram með eftirfarandi tillögu sem var borin upp og samþykkt:

„Með hliðsjón af alvarlegri þróun efnahagsmála, versnandi stöðu félagsins og ýmsum blikum, sem á lofti eru, felur fundurinn sérstaklega kjörinni stjórnarnefnd athugun á eftirgreindum möguleikum á milli stjórnarfundar:

1. Viðnámi og hagræðingu í rekstri félagsins og í framhaldi af því hugsanlegu samstarfi við önnur skipafélög í þá veru. Nefndin hefur umboð stjórnarinnar til slíkra viðræðna.

2. Áætlanir um TA siglingar og líklegan árangur þeirra.

3. Nýtt hlutafjárútbót, sbr. einnig nauðsyn aukinna ábyrgða gagnvart viðskiptabanka.“

Á fundinum voru fimm stjórnarmenn Hafskips hf. kosnir í stjórnarnefndina auk framkvæmdastjóra félagsins, Björgólfs Guðmundssonar.

Á stjórnarfundinum 8. janúar 1985 gaf stjórnarformaður yfirlit um flutninga félagsins á árinu 1984. Hann gat þess að inn- og útflutningur félagsins hefði aukist en þróunin hins vegar orðið sú að tekjur hefðu minnkað. Á fundinum lagði hann fram svohljóðandi tillögu:

„A. Hert verði á framkvæmd viðnámsáætlunar frá því fyrr í vetur um hagræðingu og aukna hagkvæmni í rekstri félagsins.

B. Lögð verði fyrir hluthafafund í janúar tillaga um nýtt hlutafjárútbót að upphæð 80 milljónir króna.

C. Allt kapp verði lagt á að standa þannig að Trans-Atlantík siglingum félagsins að áætlanir sem fyrir liggja standist.“

Tillaga þessi var borin undir atkvæði og samþykkt samhljóða. Af bókun fundarins er svo að sjá að þetta sé tillaga stjórnarnefndarinnar.

Væntanlegt hlutafjárútboð var enn til umræðu á stjórnarfundum Hafskips hf. þann 1. febrúar 1985, en þá var lögð fram tillaga stjórnar félagsins til hluthafafundar sem boðaður hafði verið 9. febrúar 1985. Tillagan var samþykkt samhljóða en með athugasemd um vexti hinna væntanlegu skuldabréfa.

Til hluthafafundarinnar 9. febrúar 1985 var boðað með sérstöku bréfi, dags. 17. janúar s.á., þar sem dagskrá fundarinnar var kynnt þannig:

„1. Skýrsla um þróun í rekstri félagsins, núverandi stöðu og framtíðarhorfur.

2. Tillaga stjórnar um nýtt hlutafjárútboð að upphæð kr. 80 milljónir.“

Í fundarboðinu kemur fram að Hafskip hf. hafi átt við vaxandi rekstrarerfiðleika að stríða frá miðju ári 1984 og hafi dregið til rekstrartaps. Sýnt væri að félagið kæmi út með nokkru tapi eftir árið 1984 og neikvæða eiginfjárstöðu. Þá voru raktar helstu ástæður þessa og getið leiða til úrbóta.

Þann 9. febrúar 1985 var haldinn hluthafafundur Hafskips hf. Á fundinum flutti Ragnar Kjartansson skýrslu stjórnar sem hann nefndi „Á krossgötum“. Í skýrslunni rakti hann þá þróun er orðið hafði í rekstri félagsins til þess dags. Hefur þeirri þróun verið lýst hér að framan.

Í skýrslu sinni gat hann þess að fjöldi skipaferða, sem haldið hafi verið uppi milli Bandaríkjanna og Íslands, hafi byggst að mestu á flutningum fyrir varnarliðið á Keflavíkurlugvelli. Fyrir þá flutninga hafi hins vegar tekið á sl. ári. Siglingum til Bandaríkjanna hafi þó verið haldið áfram með von um breyttar aðstæður en höfuðáhersla lögð á flutninga milli Evrópu og Bandaríkjanna með umhleðslu í Reykjavík. Með þessum hætti hafi félagið velt um 70 milljónum króna í flutningsgjöldum frá vori til vetrarbyrjunar og aflað um leið mikilvægrar reynslu og upplýsinga um Trans-Atlantík siglingarnar og markaðssetningu þeirra. Að fenginni þeirri reynslu og eftir ítarlegan undirbúning hafi verið ákveðið að stíga skrefið til fulls og hefja undirbúning beinna siglinga milli Evrópu og Bandaríkjanna án viðkomu á Íslandi. Fyrsta áætlunarsiglingin hafi verið farin 15. október 1984 og séu nú fjögur stór gámaskip í þessum siglingum. Þetta verkefni sé langveigamesta verkefnið sem félagið standi í og geti það skipt sköpum um næstu framtíð þess. Í rekstraráætlun ársins 1985 sé reiknað með tvö- til þreföldun á veltu félagsins af þessum sökum og áhugaverðum hagnaði. Velta í þessum flutningum hafi numið 6 milljónum Bandaríkjadala frá 15. október til áramóta eða 240 milljónum króna og sé hagnaður þann stutta tíma áætlaður nálægt 10%. Hins vegar bendi fyrirbyggjandi áætlanir til þess að tap verði á rekstri félagsins á árinu 1984 um 50-60 milljónir króna vegna ástæðna sem raktar eru í skýrslunni en endanlegt uppgjör liggi ekki fyrir en í lok næsta mánaðar. Það sem hafi komið í veg fyrir meira tap á árinu sé sú staðreynd, að erlenda tekjuöflunin sé farin að skila sér, enda

þótt hún hafi aðallega komið til síðustu mánuði ársins. Leiði þessi halli til þess að í ársreikningum félagsins muni eiginfjárstaða þess verða neikvæð. Þar sem þróun erlendis á verði skipa hafi verið óhagstæð á undanförnum misserum eigi félagið nú ekki fyrningar í vanmetnu bókfærðu verði skipa. Þetta sé staðreynd sem ekki verði horft framhjá, staðreynd sem til-laga um nýtt hlutafjárútboð sé m.a. byggð á, eins og segir í skýrslunni.

Í skýrslunni eru hluthafar minntir á að þótt yfirbragð félagsins hafi oftast verið hnökralítið, þá hafi verið róinn lifróður mestallt tímabilið, svo veikir hafi fjárhagslegur grunnur félagsins ávallt verið. Undirstriki þetta mikil-vægi hverskyns meiriháttar árangurs á sviði kostnaðarhagkvæmni. Rekstraráætlun fyrir árið 1985 geri þó ráð fyrir góðum hagnaði í heild. Þar sé reiknað með að rekstrarjafnvægi náist í hinu hefðbundna Íslandsstarfi, en dótturfyrirtækin erlendis og Trans-Atlantík siglingar skili hagnaði og velta félagsins a.m.k. „tvöfaldast í alvörumynt talið“.

Í lok skýrslu formanns segir orðrétt:

„Hafskip verður að skapa sér sérstöðu, og eins og nú horfir mun sú sérstaða skapast erlendis — ekki til að draga úr starfinu á heimavelli, heldur einmitt til að efla það og styrkja.

Það er eindregin hvatning stjórnar félagsins að fyrirbyggjandi tillaga um hlutafjárukningu verði samþykkt.

Það er ásetningur stjórnarinnar að tryggja framgang hlutafjárútboðsins og hvatning til núverandi hluthafa að fylgja því átaki fast eftir.“

Björgólfur Guðmundsson tók síðan til máls og ræddi um erlenda starfsemi félagsins. Í fundargerð er bókað um ræðu hans að umfang erlendu skrifstofanna hefði þrefaldast á skömmum tíma. Markmið fyrir árið 1985 væri að flytja um 40.000 gámaeiningar yfir hafið. Áhættan væri töluverð en félagið gerði sína samninga þannig að auðvelt væri út úr þeim að komast með stuttum fyrirvara ef ekki tækist vel til.

Að loknum umræðum á fundinum var tillaga stjórnar Hafskips hf. til hluthafafundarins samþykkt samhljóða. Tillagan er svohljóðandi:

„Fundurinn samþykkir að bjóða út nýtt hlutafé að upphæð 80 milljónir króna.

Núverandi hluthafar eiga skv. 5. gr. samþykktu félagsins forkaupsrétt að hlutabréfum í samræmi við núverandi hlutabréfaeign til 9. apríl n.k. en þá er stjórn félagsins heimilt að selja eftirstöðvar öðrum.

Hlutabréfin eru boðin til sölu gegn verðtrygðum vaxtalausum sjálf-skuldarábyrgðarbréfum, sem taka mið af lánskjaravísitölu, með fimm jöfn-um afborgunum, þeirri fyrstu 1. sept. 1986 og síðan árlega.“

Hér hefur verið rakið nokkuð ítarlega það sem fram kom á hluthafafundinum 9. febrúar 1985, en málsaðila greinir á um það í veigamiklum atriðum hvernig skilja mætti þær upplýsingar sem þar komu fram.

Á stjórnarfund 21. febrúar 1985 gerði stjórnarformaður, Ragnar Kjartansson, grein fyrir stöðu hlutafjárútboðsins sem þá var hafið. Jafnframt því skýrði hann frá þróun í flutningum heima og heiman og kemur m.a. fram í bókun af fundinum að niðurstaða væri hagstæðari en áætlun gerði ráð fyrir.

Í fundargerðarbók Hafskips hf. sést að þann 12. apríl 1985 gerði Ragnar Kjartansson stjórn félagsins grein fyrir stöðu hlutafjárútboðsins og upplýsti að ýmsir aðilar, einstaklingar og fyrirtæki, hefðu skráð sig fyrir ca 75-77 milljónum. Stefnt væri að því að ljúka sölu hlutafjárins næstu daga. Þá gerði Björgólfur Guðmundsson stjórninni einnig grein fyrir þróun flutninga og kvað þau mál nokkurn veginn í takt við þær áætlanir sem gerðar hefðu verið í upphafi ársins. Síðan er bókað: „Má af upplýsingum B.G. ráða að útkoma fyrstu þriggja mánaða verði nálægt þeirri áætlun sem gerð var. Þannig virðist mánaðarvelta fyrirtækisins ætla að verða milli 200 og 250 milljónir og ársvelta 1985 varla undir 2.5 milljörðum króna.“

Þann 21. maí 1985 hélt stjórn Hafskips hf. með sér fund. Þar skýrði stjórnarformaðurinn frá því að í ljós hafi komið, að Cosmos í Bandaríkjunum hafi ekki skilað þeim árangri sem vonast hafði verið eftir og tap hafi orðið á fyrirtækinu á bilinu 100-150 þúsund dollarar. Skipt hafi verið um framkvæmdastjóra þess fyrirtækis og uppi séu áform um að selja það. Þá upplýsti stjórnarformaðurinn að heildartap félagsins á árinu 1984 hafi numið 95 milljónum króna. Þessi mismunur komi eingöngu fram í heimarekstri, en Trans-Atlantík siglingarnar skili félaginu 25 milljónum eins og ráð hafi verið fyrir gert. Því sé gert ráð fyrir 120 milljóna króna hagnaði af sameiginlegum rekstri heima og erlendis í áætlun þeirri sem nú hafi verið gerð fyrir árið 1985. Á fundinum skýrði endurskoðandi félagsins, Helgi Magnússon, ársreikninga 1984 og vakti athygli á stöðu félagsins, sem hefði öfugan höfuðstól upp á 165 milljónir króna. Á fundinum voru ársreikningarnir bornir undir atkvæði og samþykktir.

Aðalfundur Hafskips hf. var haldinn 7. júní 1985. Í skýrslu stjórnarformanns, Ragnars Kjartanssonar, kom fram að Hafskip hf. standi á sérkennilegum krossgötum. Í rekstri blasi við stórfelldir möguleikar, þar sem margra ára störf virðast því sem næst í hendi. Samtímis hafi brugðið skugga á þar sem miklir erfiðleikar blasi við. Tap ársins 1984 hafi numið 95 milljónum króna, en það hafi í för með sér að bókfærð eiginfjárstaða hafi orðið neikvæð um 105 milljónir króna. Þá segir orðrätt: „Ákveðið var að stofna til hlutafjárútboðs á hluthafafundi 9. febrúar s.l. og seldist það upp á skömmum tíma. Var þetta gert í ljósi hinnar neikvæðu eiginfjárstöðu.“ Þrátt fyrir þessa rekstrarörðugleika taldi stjórnarformaðurinn fulla ástæðu til bjartsýni þar sem rekstur Trans-Atlantík siglinga félagsins virtust lofa góðu. Ragnar Kjartansson gerði einnig að umtalsefni skrif Helgarpóstsins

þar sem ráðist væri að félaginu með óvenju rætnum hætti. Rakti hann greinina lið fyrir lið og hrakti með staðreyndum, eins og segir í fundargerð, þær staðhæfingar sem fram voru settar. Kvað hann félagið hyggjast stefna ritstjóra Helgarpóstsins og ljósmyndara fyrir atvinnuróg og meiðyrði.

Forstjóri félagsins, Björgólfur Guðmundsson, benti í sinni ræðu á að líkur væru á verulegum bata á árinu 1985 miðað við fyrra ár. Sagði hann Trans-Atlantík siglingar félagsins hafa sýnt góða arðsemi það sem af væri og virtist allt benda til jákvæðrar niðurstöðu þessa þáttar rekstrarins.

Fundurinn samþykkti ársreikninga félagsins. Stjórn þess var endurkjörin að öðru leyti en því að Davíð Sch. Thorsteinsson gaf ekki kost á sér til endurkjörs og var Finnbogi Kjeld kjörinn í hans stað.

Hin nýja stjórn kom saman næsta dag og skipti með sér verkum. Þá var ákveðið að skipa fimm stjórnarmenn í stjórnunarnefnd til ráðgjafar og trausts og halds í Trans-Atlantík málum eins og bókað er í fundargerðar-bók.

Af bókunum af stjórnarfundum 28. júní s.á. kemur ekkert fram annað en að fyrirsvarsmenn félagsins séu bjartsýnir um framvindu mála.

Af bókun stjórnarfundar 24. september 1985 sést að væntingar um bættu afkomu félagsins hafa brugðist en á þeim fundi reifaði stjórnarformaður, Ragnar Kjartansson, lélegri rekstrarafkomu en áætlað hafði verið. Einnig var rædd staða fyrirtækisins við Útvegsbanka Íslands og mikið verðfall á skipamarkaðinum. Úttekt stjórnunarnefndarinnar á starfsemi félagsins í Bandaríkjunum var rædd og miklar umræður urðu um Trans-Atlantík siglingarnar. Samkvæmt bókunum af fundinum voru félagsmenn enn sammála um mikilvægi þeirra siglinga fyrir framtíð félagsins.

Stjórn Hafskips hf. boðaði endurskoðanda félagsins og bankastjórn Útvegsbanka Íslands á stjórnarfund þann 24. október 1985 þar sem skýrð var staða félagsins. Þar kom fram að stjórnarmenn höfðu átt í viðræðum við forráðamenn Eimskipafélags Íslands hf. um samvinnu, er tryggði lausn á vandamálum félagsins og Útvegsbankans. Í fundargerð er ekki að finna neinar tölur um stöðu mála og ekki sérstaklega nefnt hvað farið hafi úrskeldis í rekstrinum. Á fundinum lagði Ragnar Kjartansson fram eftirfarandi bókun sem samþykkt var samhljóða:

„Með hliðsjón af þeim athugunum sem gerðar hafa verið að undanförunni á framtíðarrekstri Hafskips hf. þá ályktar stjórn félagsins að stefna beri að því að fá úttekt á því máli fyrir n.k. mánaðamót, þ.m.t. viðræður um einhvers konar samvinnu við Eimskipafélag Íslands hf. Jafnframt felur stjórn félagsins stjórnarnefndinni að leita annarra leiða sem gætu tryggt framtíðarhagsmuni félagsins og hluthafa þess.“

Þann 15. nóvember 1985 kom stjórn félagsins saman. Þar var stjórninni skýrt frá því að slitnað hafi upp úr viðræðum við Eimskipafélag Íslands hf. en viðræður hefðu farið fram við forráðamenn Sambands íslenskra samvinnufélaga um stofnun nýs félags. Samþykkt var á fundinum að leita áfram leiða til að bjarga því sem bjargað yrði en fram kom að félagið ætti ekki annarra kosta vól en að óska greiðslustöðvunar í næstu viku og segja upp öllu starfsfólki fyrir næstu mánaðamót.

Stjórnarfundur 18. nóvember 1985 samþykkti að selja eigur Hafskips hf. Íslenska skipafélaginu hf. og voru kaupsamningar og afsöl þar að lútandi undirrituð af stjórnarmönnum. Töldu stjórnarmenn þessa ráðstöfun nauðsynlega áður en fengin yrði greiðslustöðvun fyrir félagið enda yrði eftir það ekki möguleiki á sölu eigna félagsins til hins nýja félags. Þessar aðgerðir voru hugsaðar í samráði við bankastjórn Útvegsbanka Íslands eins og segir í fundargerð. Að þessu loknu var samþykkt að fá greiðslustöðvun fyrir félagið svo fljótt sem auðið væri.

Á næstu dögum voru tíðir fundir í stjórn félagsins og stjórn Íslenska skipafélagsins hf. Leitað var leiða til að bjarga hlutafé hluthafa Hafskips hf. og hagsmunum lánardrottna. Kom fram vilji um öflun nýs hlutafjár í Íslenska skipafélaginu hf. upp á 200 milljónir og stæðu stjórnarmenn að baki 60 milljónum af þeirri fjárhæð. Reynt var að koma í veg fyrir að Hafskip hf. yrði tekið til gjaldþrotaskipta. Allar þær tilraunir sem ekki verða raktar hér reyndust árangurslausar.

Föstudaginn 6. desember 1985 var haldinn síðasti stjórnarfundur Hafskips hf. Honum stjórnaði lögmaður félagsins, Jón G. Zoëga, í fjarveru formanns og varaformanns. Fyrir fundinum lá bréf Útvegsbanka Íslands þar sem farið var fram á gjaldþrotayfirlýsingu frá félaginu. Samþykkt var svohljóðandi bókun:

„Þegar ljóst var í byrjun nóvember að uppgjör félagsins fyrstu 8 mánuði sýndu enn áframhaldandi tap á Atlantshafssiglingunum, sem þá var orðið 160 milljónir króna frá áramótum var sýnt að í algert óefni var komið. Var þá reynt með öllum mögulegum hætti að leita leiða til björgunar því sem bjargað yrði. Var reynt til þrautar að ná viðunandi samningi við Eimskipafélag Íslands, svo og við skipadeild Sambandsins. Til að reyna að koma í veg fyrir gjaldþrot á meðan á þessum tilraunum stóð var Íslenska skipafélagið stofnað í samráði við Útvegsbanka Íslands. Þar sem Íslenska hefur nú að höfðu samráði við Útvegsbankann rift þessum samningi, sbr. stjórnarfund í gær, og engin önnur úrræði sjáanleg til björgunar félaginu samþykkir stjórn félagsins áður nefnt erindi Útvegsbankans og fyrirliggjandi gjaldþrotaskiptabeiðni sem lögmaður las upp. Var gjaldþrotabeiðnin borin undir atkvæði og samþykkt með öllum greiddum atkvæðum mestra stjórnarmanna.“

Forsvarsmenn sóknaraðila sóttu hluthafafund Hafskips hf. 9. febrúar 1985. Samkvæmt greinargerð sóknaraðila var af hans hálfu ákveðið að skrá sig fyrir hlutafé í félaginu eftir þann fund og var formlega frá því gengið þann 5. júní 1985, er sóknaraðili afhenti félaginu verðtryggt skuldabréf að fjárhæð kr. 500.000,00 og tvær gámagrindur að verðmæti kr. 1.430.500,00 sem greiðslu á því hlutafjárloforði.

Afrit skuldabréfsins hefur ekki verið lagt fram í málinu. Ágreiningslaust er þó að það var útgefið af sóknaraðila 5. júní 1985 og bundið lánskjaravísitölu með grunnvísitölu 1144. Skuldabréfið, sem bar ekki vexti og var án sjálfskuldarábyrgðar, skyldi greiðast með fimm afborgunum á tólf mánaða fresti, í fyrsta sinn 1. september 1986. Með yfirlýsingu dags. 6. júní 1985 setti stjórn Hafskips hf. skuldabréf þetta Útvegsbanka Íslands að handveði til tryggingar skuldum Hafskips hf. við bankann. Skiptastjórar þrotabúsins framseldu skuldabréfið síðar sama aðila. Með yfirlýsingu dags. 7. mars 1987 ábyrgðist varnaraðili sóknaraðila að fyrrgreint framsal varnaraðila á skuldabréfinu breytti engu um stöðu sóknaraðila gagnvart þrotabúinu frá því sem hún var við upphaf skipta.

Upplýst var við munnlegan flutning málsins að Útvegsbanki Íslands hefur krafist sóknaraðila um greiðslur af skuldabréfi þessu, en hann hefur hins vegar ekki greitt.

Með samningi milli varnaraðila og Útvegsbanka Íslands frá 4. apríl 1987, sem frammi liggur í málinu, var bankanum lagt út andvirði skuldabréfs sóknaraðila upp í lýstar kröfur í þrotabúið. Í samningi þessum segir svo m.a.: „Bankanum er kunnugt um, að ýmsir skuldarar samkvæmt þeim verðbréfum sem ákvæði þetta tekur til hafa krafist ógildingar skuldbindinga sinna eða skuldajafnaðar við þrotabúið að öðru leyti. Verði úrlausn dómstóla um slíkar mótbáur með þeim hætti að greiðsluloforð samkvæmt verðbréfum þessum falla niður, lækkar útlagning til bankans samkvæmt ofangreindu að sama skapi og með sama andvirði, og bankinn fær útlagningu með og breytast almennar kröfur bankans sem því nemur.“

Upplýst var við munnlegan flutning málsins að varnaraðili seldi gámagrindur þær sem sóknaraðili afhenti Hafskipi hf. Á hinn bóginn hefur ekki verið upplýst hvenær sú sala fór fram né heldur hvert var söluverðmæti þeirra.

IV.

Svo sem fram hefur komið var mál þetta munnlega flutt fyrir skiptarétti þann 8. mars sl. Málið var síðan endurupptekið þann 13. apríl sl., þar sem dómurinn beindi þeim tilmælum til aðila, að þeir öfluðu nánar tiltekinna gagna, m.a. um það hvernig staðið var að undirbúningi og framkvæmd

hlutafjárútboðs þess sem samþykkt var á hluthafafundinum 9. febrúar 1985. Samþykktu umboðsmenn aðila að verða við þessum tilmælum dómsins. Síðar bárust sóknaraðila mótmæli frá varnaraðila við því að gögn þessi kæmst að í málinu. Að kröfu sóknaraðila var kveðinn upp úrskurður í skiptarétti þann 9. maí sl. þar sem framlagning gagnanna var heimilud. Í framhaldi af þessum úrskurði var tekin vitnaskýrsla af Ragnari Kjartanssyni, fyrrum stjórnarformanni, og Ragnheiði Ágústsdóttur, fyrrum starfsmanni félagsins.

Ragnar Kjartansson upplýsti fyrir réttinum að á hluthafafundinum 9. febrúar 1985 hefðu legið frammi þau gögn er hlutafélagalög áskilja, þ.e. samþykktir reikningar félagsins síðasta reikningsár og skýrsla stjórnar um fjárhagslega stöðu þess. Hins vegar hafi umsögn endurskoðanda félagsins um skýrslu stjórnar ekki legið fyrir fundinum en endurskoðandinn hafi á hinn bóginn verið viðstaddur. Hann kvað áskrift nýrra hluta ekki hafa verið gerða á formlega áskriftarskrá en fyrir hendi hafi verið ígildi slíkrar skrá. Í samþykkt hluthafafundarins um hlutafjárútboðið hafi komið fram að frestur hluthafa til forkaupsréttar að hlutabréfum hafi verið tveir mánuðir en ekki hafi verið ákveðinn frestur til annarra kaupenda hlutafjár. Það sé því ekki hægt að segja til um það hvenær áskriftarsöfnun hafi lokið. Hann hafi hins vegar fengið þær upplýsingar í maí-júní 1985 að safnast hefðu loforð fyrir allri upphæðinni kr. 80.000.000,00 og liðlega það. Síðar hafi komið í ljós að svo var ekki. Það hafi hins vegar verið hugsað svo, ef einhver mismunur yrði milli þess sem safnaðist og þessara 80 milljóna, að félagið myndi eiga þann mismun sjálft.

Að sölu hlutafjárins hafi verið staðið með þrennum hætti. Í fyrsta lagi hafi verið skráð ákveðin loforð um kaup á hlutabréfum. Í öðru lagi hafi legið fyrir skrá yfir þá aðila er gefið höfðu viljrði en ekki höfðu gefið út skuldabréf. Í þriðja lagi hafi verið skrá yfir þá aðila sem gefið höfðu visbendingu um þátttöku en ekki höfðu staðfest hana.

Þá upplýsti Ragnar Kjartansson að greiðsla hlutabréfanna hafi í ákveðnum tilvikum farið fram með öðrum hætti en hluthafafundurinn 9. febrúar 1985 samþykkti. Þannig hafi greiðsla hlutabréfa farið fram með launum starfsfólks, skuldajöfnuði á móti afslætti og í einu tilviki eins og í máli þessu með því að taka tvær gámagrindur af kaupanda.

Í vitnaskýrslu Ragnheiðar Ágústsdóttur hér fyrir rétti kemur fram að vitnið hafi séð um framkvæmd hlutafjársölnunnar. Hún kvaðst hafa fengið lista með nöfnum manna frá stjórnarmönnum, starfsfólki og sölumönnum. Vitnið hafi síðan haft samband við þessa aðila og spurt hvort senda mætti þeim skuldabréf til undirritunar. Í mörgum tilvikum hafi legið fyrir skrifleg loforð, en einnig hafi þetta verið með þeim hætti að sölumenn tjáðu vitninu að þeir hefðu talað við menn úti í bæ og þeir lofað að taka svo og svo

mikið. Það hafi komið fyrir að menn hafi ekki staðið við vilryði sín og kvaðst vitnið hafa haft samband margsinnis við suma og allt fram í október 1985. Á tímabili kvaðst vitnið hins vegar hafa talið að hlutafjársofnuninni væri lokið og tjáð Ragnari Kjartanssyni það.

Skiptastjórar þrotabús Hafskips hf. hafa höfðað mál fyrir bæjarþingi Reykjavíkur á hendur fyrrverandi stjórnarmönnum Hafskips hf. Í stefnu kemur fram að málið sé höfðað til greiðslu á kr. 3.059.500,00, þ.e. þeirri fjárhæð sem hlutafé félagsins er oftalið um í tilkynningu til hlutafélagskrár miðað við nafnverð innborgaðs hlutafjár árið 1985.

V.

Við munnlegan málflutning 8. mars sl. byggði sóknaraðili á því að hann væri óbundinn af loforði um framlagningu hlutafjár í Hafskipi hf. Í fyrsta lagi hafi hlutafjárútboðið verið haldið formgöllum sem leiði til þess að skuldbinding hans sé niður fallin. Í öðru lagi, ef ekki verði á það fallist, sé loforð hans ógilt vegna efnisannmarka.

Hvað formgallana varðar telur sóknaraðili að ófrávikjanlegar reglur hlutafélagalaga um undirbúning og framkvæmd hlutafjárútboðs hafi verið sniðgengnar. Á hluthafafundinum 9. febrúar 1985 hafi ekki verið fyrir hendi þau gögn sem nánar er kveðið á um í 2. mgr. 27. gr. hlutafélagalaga. Ekki hafi verið settur frestur til áskriftar og áskrift nýrra hluta hafi ekki verið gerð á formlega áskriftarskrá. Hluthafafundurinn hafi ákveðið að hlutafjárframlög skyldu greiðast með verðtryggðum skuldabréfum. Félagið hafi eigi að síður heimilað ýmsum áskrifendum að greiða loforð sín með öðrum hætti og sé það andstætt 31. gr. hlutafélagalaga. Samkvæmt 33. gr. sbr. 7. gr. hlutafélagalaga leiði þessi atriði til þess að félagið og nú varnaraðili geti ekki borið fyrir sig áskrift um hlutakaup og skipti ekki máli í því sambandi þótt sóknaraðili hafi ekki mótmælt við ráðherra skv. niðurlagsákvæði 1. mgr. 7. gr. laganna. Þessu til viðbótar hafi ekki safnast það lágmark hlutafjárahækkun sem hluthafafundurinn hafi ákveðið og leiði það sjálfstætt til þess að niður sé fallin ákvörðunin um hlutafjárhækkunina og þar með skuldbinding sóknaraðila. Þótt sóknaraðili hafi ekki byggt á þessum málásástæðum í greinargerð sinni, komi þessar málásástæður eigi að síður fram í skjölum málsins og hafi verið hreyft af sóknaraðila í ódagsettu bréfi hans til varnaraðila sem móttekið var 7. janúar 1986.

Í greinargerð sóknaraðila er á því byggt að með skýrslunni „Á krossgötum“ hafi stjórn Hafskips hf. beinlínis með röngum og villandi upplýsingum um hag félagsins á árunum 1984 og möguleikum í tekjuöflun í nánustu framtíð blekkt hann til að lofa að láta af hendi hlutafé, sem greitt var hinn 5. júní 1985. Stjórnendur Hafskips hf. hafi með þessum upplýsingum látið að því liggja að rekstrartap félagsins væri minna en það var í raun. Leiði

þetta til þess að loforð sóknaraðila skuldbindi hann eigi vegna ákvæða 30. gr. laga nr. 7/1936.

Á aðalfundi félagsins hinn 7. júní 1985 hafi stjórnendur Hafskips hf. lagt fram reikninga, er sýndu tap að fjárhæð kr. 95.700.000,00 og neikvæða eiginfjárstöðu að fjárhæð kr. 104.900.000,00. Hins vegar hafi fréttum um miklu meira tap, eða milli 220 til 230 milljóna króna, verið vísað á bug sem rógi. Stjórnendur Hafskips hf. hafi lagt á það áherslu í málflutningi sínum, bæði á hluthafafundinum 9. febrúar 1985 og aðalfundinum 7. júní 1985, að rekstraráætlanir sem gerðar væru með eins trúverðugum hætti og tók væru á sýndu að rekstrarjafnvægi myndi nást í hinu hefðbundna Íslandsstarfi en dótturfyrirtækin erlendis og Trans-Atlantik siglingar myndu skila hagnaði og velta félagsins a.m.k. tvöfaldast í raunvirði. Kostnaðaráætlanir félagsins hafi hins vegar ekki staðist og hafi komið í ljós í byrjun júlí 1985 að reyndin var önnur en fram kom í þeim upplýsingum er lagðar voru til grundvallar í skýrslunni „Á krossgötum“. Þar sem forsendur sóknaraðila, byggðar á framangreindum upplýsingum, hafi brostið sé ljóst að loforðið skuldbindi hann ekki skv. réttarreglum um áhrif brostinna forsendna.

Þá telur sóknaraðili, þegar virt séu í heild sinni efni samnings aðila, atvik við samningsgerðina og síðar tilkomin atvik, að ljóst sé að loforð hans skuldbindi hann ekki vegna ákvæða 36. gr. laga nr. 7/1936. Sóknaraðili hafi þegar lýst yfir riftun er honum urðu ljósar blekkingar forsvarsmanna Hafskips hf. og verði að telja það réttmæta kröfu á grundvelli reglna samnings- og kröfuréttar að viðurkenndur verði réttur hans til að fá loforð sitt ógilt og fá til baka þau verðmæti, er hann hafi afhent, eða skaðabætur séu skil ekki möguleg. Byggist þessi krafa einnig á ákvæðum IX. kafla gjaldþrotalaga nr. 6/1978, einkum 72. gr.

Af hálfu varnaraðila er því mótmælt að rétturinn byggist á málsástæðum er varða form hlutafjárútboðsins. Við þingfestingu skiptaréttarmáls þessa 16. október 1986 er sóknaraðili lagði fram greinargerð sína hafi hann lagt grundvöllinn að málssókn þessari. Í greinargerðinni hafi ekki verið á þessari málsástæðu byggt og sé hún því of seint fram komin. Þar af leiði að varnaraðili hafi ekki átt þess kost að taka afstöðu til þessara atriða í greinargerð sinni.

Komist rétturinn að þeirri niðurstöðu að málsástæður um formgallana komist að, byggir varnaraðili á því að formgallarnir varði ekki ógildingu skuldbindingar sóknaraðila. Sóknaraðili hafi ekki þrátt fyrir formgallana mótmælt því við ráðherra að áskriftin væri bindandi fyrir hann svo sem tilskilið sé í 33. gr. sbr. 7. gr. hlutafélagalaga. Sé hann því bundinn við loforð sitt.

Hvað efnisannmarka á loforði sóknaraðila varðar byggir varnaraðili á eftirtöldum atriðum.

Í fyrsta lagi eigi ógildingarástæður 30. gr. samningalaga ekki við. Þær upplýsingar sem forráðamenn Hafskips hf. gáfu um hag félagsins í fundarboði til hluthafafundar og á fundinum sjálfum hafi ekki reynst réttar. Hins vegar hafi ekkert komið fram í málinu, hvorki af einstökum framburðum né málsskjölum, sem bendi til þess að forráðamenn Hafskips hf. eða aðrir sem tóku þátt í að ákveða hlutafjárútboð hafi vitað betur eða mátt vita annað en að þær upplýsingar sem gefnar voru á hluthafafundinum væru réttar. Þeirri staðhæfingu sé því mótmælt sem rangri og það talið ósannað með öllu að forráðamenn Hafskips hf. og aðrir þeir sem stóðu að hlutafjárútboðinu hafi beitt svikum eða vísvitandi notað í blekkingarskyni rangar og villandi upplýsingar.

Í öðru lagi séu ekki fyrir hendi skilyrði til að leysa sóknaraðila undan efndum hlutafjárloforðsins á grundvelli brostinna forsendna. Til þess að brostin forsenda verði metin sem ógildingarástæða eða viki til hliðar samningsákvæðum þurfi forsendan að hafa haft úrslitaáhrif á það að loforðið hafi verið gefið, þ.e. að vera ákvörðunarástæða. Þá verði ástæðan að hafa verið veruleg og gagnaðílanum verið ljóst eða mátt vera ljóst að svo hafi verið. Sóknaraðili hafi ekki óskað neinna upplýsinga á hluthafafundinum. Hann hafi ekki sýnt nein viðbrögð á aðalfundi félagsins 7. júní 1985 þegar ljóst var að tap félagsins var meira en honum hafði áður verið tjáð og blaðaskrif voru um mun meira tap. Það verði því ekki ráðið af viðbrögðum sóknaraðila að þær upplýsingar sem hann telur sig blekktan af hafi haft þá þýðingu fyrir hann sem brostnar forsendur þurfi að hafa til þess að loforðsgjafi verði leystur undan loforði sínu.

Í þriðja lagi eigi 36. gr. samningalaga ekki við enda hafi ákvæði samningsins um hlutafjárloforð hvorki verið ósamngjörnt né andstæð góðri viðskiptavenju. Þá beri á það að lita að 36. gr. samningalaga eins og hún er nú hafi ekki verið í lög leidd þegar sóknaraðili gaf loforð sitt.

Í fjórða lagi er á því byggt að enda þótt eitthvað af þeim ógildingarástæðum sem sóknaraðili byggir á reyndust eiga við rök að styðjast þá hafi sóknaraðili sýnt tómlæti um gæslu réttar síns. Á aðalfundinum 7. júní 1985 hafi hann mátt gera sér grein fyrir því að hinar svokölluðu forsendur hans fyrir hlutafjárloforðinu voru brostnar. Sóknaraðili hafi hins vegar ekkert aðhafst til að fá sig leystan frá loforði sínu fyrir en 4. desember 1985. Vegna viðsemjenda Hafskips hf. hafi þó verið sérstök ástæða til að það kæmi fram þegar í stað, ef sóknaraðili hygðist bera fyrir sig ógildingu loforðs síns.

Í fimmta lagi sé ekki unnt að afhenda sóknaraðila skuldabréfið og tvær gámagrindurnar. Ef loforð hans verði metið óskuldbindandi geti sóknaraðili aðeins átt kröfu um vangildisbætur á hendur varnaraðila. Sú krafa

hafi stöðu almennrar kröfu í protabúinu og vextir af þeirri kröfu geti aldrei orðið annað en eftirstæð krafa.

VI.

Forsendur og niðurstaða.

Stjórnarfundur Hafskips hf., sem haldinn var 8. janúar 1985, samþykkti m.a. að leggja fyrir hluthafafund í félaginu tillögu um nýtt hlutafjárútboð að upphæð 80 milljónir króna. Til hluthafafundarins var boðað með bréfi dags. 17. janúar 1985 þar sem sagði að á fundinum skyldi m.a. ræða tillögu stjórnar félagsins um nýtt hlutafjárútboð að upphæð kr. 80 milljónir.

Á hluthafafundinum, sem haldinn var þann 9. febrúar 1985, var eftirfarandi tillaga stjórnar félagsins lögð fram og samþykkt: „Fundurinn samþykkir að bjóða út nýtt hlutafé að upphæð 80 milljónir króna. Núverandi hluthafar eiga skv. 5. gr. samþykktu félagsins forkaupsrétt að hlutabréfum í samræmi við núverandi hlutabréfaeign til 9. apríl nk., en þá er stjórn félagsins heimilt að selja eftirstöðvar öðrum. Hlutabréfin eru boðin til sölu gegn verðtryggðum sjálfskuldarábyrgðarbréfum, sem taka mið af lánskjaravísitölu, með fimm jöfnum afborgunum, þeirri fyrstu 1. sept. 1986 og síðan árlega.“

Í bréfi stjórnarinnar til hluthafa félagsins, dags. 12. febrúar 1985, er kynnt sú samþykkt hluthafafundarins „að bjóða út nýtt hlutafé að upphæð 80 milljónir króna“ og hluthöfum settur frestur til 9. apríl 1985 til að neyta forkaupsréttar síns.

Í lögum nr. 32/1978 um hlutafélög er að finna ýtarleg ákvæði um hækkun hlutafjár. Gilda í veigamiklum atriðum sömu reglur um áskrift hlutafjár við stofnun félags og um áskrift vegna hækkunar hlutafjár. Miða reglurnar m.a. að því að tryggja að félag fái í reynd þau verðmæti sem greind eru í stofnsamningi eða í ákvörðun um hlutafjáraukningu, enn fremur að væntanlegir hluthafar eða áskrifendur að nýjum hlutum við hlutafjárhækkun eigi aðgang að nauðsynlegum upplýsingum um hag félags áður en þeir taka ákvörðun um áskrift.

Á það ber að fallast með sóknaraðila að áskrift nýrra hluta vegna umræddrar hlutafjáraukningar fór ekki að öllu leyti fram samkvæmt ákvæðum V. kafla hlutafélagalaga nr. 32/1978. Þannig var ekki á hluthafafundinum nein umsögn endurskoðanda félagsins um skýrslu stjórnar sbr. C-lið 1. mgr. 27. gr. laganna. Ekki var settur frestur til áskriftar sbr. 4. tl. 1. mgr. 30. gr. og fram hefur komið að ákveðinn fjöldi áskrifenda greiddi hlutafjárloford sin með öðrum hætti en samþykkt var í hlutafjárútboðinu. Þá er og fram komið í málinu að áskrift nýrra hluta var ekki gerð á sérstaka áskriftarskrá, sem félagsstjórn undirritaði, svo sem boðið er í 32. gr. laganna. Hins vegar liggur fyrir að sóknaraðili mótmælti ekki við ráðherra framangreindum annmörkum svo sem tilskilið er í 33. gr. sbr.

7. gr. hlutafélagalaga. Getur hann því ekki borið það fyrir sig nú að vegna annmarkanna sé áskriftin óskuldbindandi fyrir hann.

Auk framangreindra atvika byggir sóknaraðili ógildingarkröfu sína á því að ekki hafi að fullu fengist áskrift fyrir þeim hlutafjáráuka sem fundurinn 9. febrúar ákvað að safna.

Eins og fram hefur komið var þannig staðið að skráningu nýrra hluta af hálfu félagsins að forsvarsmenn þess, einstakir stjórnarmenn og starfsmenn markaðsdeildar höfðu samband við einstaklinga og forsvarsmenn fyrirtækja og félagasamtaka og fengu skrifleg loforð þeirra eða vilyrði fyrir áskrift nýrra hluta. Var nöfnum þessara aðila safnað saman og þau færð í lausblaðamöppu sem Ragnheiður Ágústsdóttir, starfsstúlka á aðalskrifstofu félagsins, hafði umsjón með. Þá voru einnig færð í möppuna nöfn þeirra aðila er gefið höfðu vísbendingu um kaup á hlutabréfum. Var það hlutverk Ragnheiðar að hafa samband við þessa aðila og fá þá til að ganga frá útgáfu skuldabréfa til staðfestingar á kaupunum. Ragnheiður Ágústsdóttir hefur borið fyrir dómi að því verkefni hafi hún sinnt allt fram í október 1985. Það er óumdeilt í málinu að þeir aðilar sem tilgreindir eru í áðurgreindri lausblaðamöppu og ekki gáfu út skuldabréf vegna hlutabréfakaupanna skráðu þar ekki nöfn sín sjálfir.

Á aðalfundi Hafskips hf., sem haldinn var þann 7. júní 1985, skýrði stjórnarformaður félagsins, Ragnar Kjartansson, svo frá að hlutafjárútboðið hefði tekist og allt nýja hlutaféð selst upp á skömmum tíma. Í tilkynningu stjórnar félagsins til hlutafélagaskrár dags. 20. júní 1985 sagði að hlutafé þess væri kr. 95.637.761,00 en samkvæmt því hafði hlutaféð aukist um 80 milljónir króna frá árinu áður.

Samkvæmt framburði Ragnars Kjartanssonar fyrir dómi leit svo út um mánaðamótin maí/júní 1985, að safnast hefðu loforð fyrir 80 milljónum króna og liðlega það. Virðist áðurgreind tilkynning stjórnar Hafskips hf. til hlutafélagaskrár um hækkun hlutafjárins hafa verið byggð á þeim gögnum er Ragnheiður Ágústsdóttir hafði undir höndum og áður er lýst. Síðar kom í ljós samkvæmt framburði Ragnars að ekki hafði tekist að safna því lágmarki hlutafjár sem hluthafafundurinn hafði samþykkt. Fær það og samrýmst fyrirbyggjandi gögnum sem fengin eru úr rannsókn þeirri sem fram fór á vegum þrotabús Hafskips hf. á fjárreiðum félagsins eftir að bú þess var tekið til gjaldþrotaskipta.

Ágreiningslaust er með málsaðilum að nafnverð greiddra hlutafjárloforða á árinu 1985 nam kr. 76.940.500,00. Ekki hafa komið fram í málinu gögn er sýni að fengist hafi áskrift fyrir hærri fjárhæð. Verður því að leggja til grundvallar að ekki hafi fengist áskrift að öllu því hlutafé, sem hluthafafundurinn 9. febrúar 1985 ákvað að safna.

Í 1. mgr. 34. gr. hlutafélagalaga segir hvernig með skuli fara þegar ekki

fæst áskrift fyrir því lágmarki hlutafjárauka, sem ákveðið hefur verið. Er ákvæðið m.a. sett með tilliti til hagsmuna áskrifenda og viðsemjenda félagsins. Þar segir fortakslaust að í slíkum tilvikum sé niður fallin ákvörðun um hlutafjárhækkun og skuldbindingar þeirra hluthafa er þegar hafa skráð sig fyrir hlutum. Er óheimilt eftir að áskrift er hafin að breyta ákvörðun hluthafafundar um upphæð hlutafjárauka. Samkvæmt ófrávikjanlegu skilyrði 1. mgr. 34. gr. hlutafélagalaga er því niður fallið loforð það um áskrift fyrir hlutafjárauka er sóknaraðili gaf Hafskipi hf. fljótlega eftir hluthafafundinn 9. febrúar 1985 og hann staðfesti síðar með útgáfu skuldabréfs og afhendingu tveggja gámagrinda. Fær eigi hagg að þessari niðurstöðu sú fullyrðing Ragnars Kjartanssonar fyrir skiptaréttinum að félagið sjálft hafi ætlað að skrá sig fyrir þeim hlutum sem á vantaði, enda gerðu útboðsskilmálar ekki ráð fyrir slíku. Samkvæmt þessu ber að taka til greina þá viðurkenningarkröfu sóknaraðila að hann sé óbundinn af loforði sínu um framlagningu hlutafjár í Hafskipi hf. Þykir í því sambandi ekki skipta máli þótt sóknaraðili hafi ekki skýrlega þegar við upphaf máls-sóknar sinnar stutt ógildingarkröfuna þessum rökum svo sem framangreindu lagaskilyrði er háttað.

Að þessari niðurstöðu fenginni koma aðrar þær ástæður er sóknaraðili hefur fært fram ógildingarkröfu sinni til stuðnings eigi til umfjöllunar í úrlausn þessari.

Af ákvæðum 1. mgr. 34. gr. laga nr. 32/1978 leiðir að endurgreiða ber það hlutafé sem þegar hefur verið greitt, fari hlutafjárukning út um þúfur. Sóknaraðili á því rétt til endurgreiðslu þeirra verðmæta er hann greiddi Hafskipi hf. Kemur þá til skoðunar hvernig að þeirri endurgreiðslu skuli staðið eins og kröfugerð sóknaraðila og atvikum málsins er háttað.

Því hefur verið lýst yfir af hálfu varnaraðila að það sé eigi á hans færi að afhenda sóknaraðila verðmæti þau er hann greiddi hlutafjárloforð sitt með, nái ógildingarkrafan fram að ganga, þar sem gámagrindurnar hafi verið seldar úr þrotabúinu og skuldabréfið framselt Útvegsbanka Íslands.

Gámagrindurnar hefði sóknaraðili getað fengið afhentar úr þrotabúinu utan skuldaraðar skv. 69. gr. laga nr. 6/1978 ef ekki hefði komið til sölu þeirra. Vegna sölunnar á sóknaraðili rétt til endurgreiðslu andvirðis þeirra skv. 72. gr. sömu laga. Hann krefst þess að fá andvirðið greitt úr búinu ásamt vöxtum og að sú krafa hafi stöðu skv. 3. tl. 82. og 86. gr. laga nr. 3/1878 í skuldaröð búins. Miðar hann fjárhæð þeirrar endurkröfu, kr. 1.430.500,00, við það verðmæti er grindurnar höfðu við afhendingu til Hafskips hf. Hefur þeirri fjárhæð ekki verið andmælt af varnaraðila og verður hún því lögð til grundvallar með þeim vöxtum sem í úrskurðarorði greinir.

Sóknaraðili er ekki aðili að áðurgreindum samningi þrotabús Hafskips

hf. og Útvegsbanka Íslands frá 4. apríl 1987. Varnaraðili hefur framselt skuldabréf það sem um ræðir í málinu. Samkvæmt því og þar sem framsals-hafi bréfsins hefur krafið sóknaraðila um greiðslur samkvæmt því ber varnaraðila að greiða sóknaraðila bætur skv. niðurlagi 2. tl. 32. gr. laga nr. 6/1978. Sú bótakrafa er sömu fjárhæðar og skuldabréfið og með þeim greiðslu- og verðtryggingarákvæðum er í því greinir. Fer um þá kröfu í skuldaröð skv. 3. tl. 82. gr. skiptalaga nr. 3/1878 sbr. 2. gr. laga nr. 32/1974. Krafa þessi fellur niður verði sóknaraðila afhent skuldabréfið án greiðslu á því.

Eftir atvikum þykir rétt að málskostnaður falli niður í máli þessu.

Úrskurð þennan kváðu upp Valtýr Sigurðsson borgarfégeti og meðdóms-mennirnir Reynir Ragnarsson, löggiltur endurskoðandi, og Þorgeir Örlygsson, settur prófessor.

Úrskurðarorð:

Loforð það er sóknaraðili, Tækja-Tækni hf., gaf um áskrift fyrir hlutafé í Hafskipi hf. skuldbindur hann eigi.

Viðurkennd er krafa sóknaraðila, Tækja-Tækni hf., á hendur varnaraðila, Þrotabúi Hafskips hf., um greiðslu á kr. 1.430.500,00 með 3,75% mánaðarlegum dráttarvöxtum frá 6. desember 1985 til 28. febrúar 1986, en þá með 2,75% drv. frá 1. mars 1986 til 31. mars s.á., en með 2,25% drv. frá 1. apríl s.á. til 28. febrúar 1987, en með 2,5% drv. frá 1. mars til 31. maí s.á., en með 2,80% drv. frá 1. júní til 31. júní s.á., en með 3% drv. frá 1. til 31. júlí s.á., en með 3,40% drv. frá 1. til 31. ágúst s.á., en með 3,50% drv. frá 1. til 30. september s.á., en með 3,60% drv. frá 1. október s.á. til þingfestingardags málsins, þ.e. 16. október 1987, en með dráttarvöxtum samkvæmt 10. gr. sbr. 14. gr. vaxtalaga nr. 25/1987 til greiðsludags. Heimilað er að vextir leggist við höfuðstól á 12 mánaða fresti, í fyrsta sinn 6. desember 1986. Höfuðstóll og vextir koma í skuldaröð þrotabús Hafskips hf. skv. 3. tl. 82. og 86. gr. laga nr. 3/1878.

Viðurkennd er krafa sóknaraðila á hendur varnaraðila um greiðslu á kr. 500.000,00 með þeim greiðslu- og verðtryggingarákvæðum er í skuldabréfi því greinir sem sóknaraðili gaf út þann 5. júní 1985. Krafa þessi kemur í skuldaröð þrotabús Hafskips hf. skv. 3. tl. 82. gr. skiptalaga nr. 3/1878 og fellur niður verði sóknaraðila afhent skuldabréfið án greiðslu þess.

Málskostnaður fellur niður.